

УДК 94(477.42)''1922/1925'':323.232:061.2

DOI <https://doi.org/10.35433/history.112116>

Сичевський Антон,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії України

Житомирського державного університету

імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

e-mail: syczewski@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7836-3405>

ResearcherID: H-5429-2016

ІДЕОЛОГІЧНА МОБІЛІЗАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ В РАДЯНСЬКО-ПОЛЬСЬКОМУ ПРИКОРДОННІ: ІНСТИТУЦІЙНЕ РОЗГОРТАННЯ МОДР НА ВОЛИНІ-ЖИТОМИРЩИНІ ЯК ПОЛІТИЧНОГО ІНСТРУМЕНТУ (ПЕРША ПОЛОВИНА 1920-Х РР.)

Мета статті полягає у вивченні діяльності осередків Міжнародної організації допомоги борцям революції (МОДР) як інструменту ідеологічної мобілізації населення Волині-Житомирищини у першій половині 1920-х рр., а також у виявленні їх ролі в умовах радянсько-польського прикордоння. *Методологічну основу дослідження* становлять принципи історизму, об'єктивності та системності, загальнонаукові (аналіз, синтез) та спеціальні історичні методи (історико-порівняльний, історико-типологічний, історико-системний). Окрему увагу приділено методам джерелознавчого аналізу, текстології та дискурс-аналізу. *Наукова новизна* полягає у комплексному аналізі осередків МОДР в прикордонному регіоні та встановленні особливостей формування місії організації на агресивних і радикальних наративах. *Висновки.* Діяльність осередків МОДР у регіоні поєднувала допомогу учасникам лівих організацій та ідеологічні функції, сприяючи радянізації населення, а умови прикордоння зумовили активізацію конфронтаційного дискурсу щодо «радянської» та «польської» Волині й протистояння «білому терору».

Ключові слова: Міжнародна організація допомоги борцям революції, Волинь-Житомирищина, політичні в'язні, Станіслав Лануцький, прикордоння, радянізація, ідеологія, конфронтація.

Постановка проблеми. Утвердження радянської влади в Україні у першій половині 1920-х рр. супроводжувалося не лише воєнно-політичними заходами, а й активним формуванням мережі підконтрольних громадських організацій, покликаних забезпечити соціальну підтримку та ідеологічну мобілізацію населення. Вагоме місце серед них посідала Міжнародна організація допомоги борцям революції (далі – МОДР), яка офіційно декларувала допомогу лівим політичним в'язням і учасникам революційного руху переважно європейських країн та США, але фактично виконувала ширші функції, пов'язані з утвердженням більшовицького режиму та

поширенням його цінностей. На регіональному рівні діяльність організації набувала специфічних форм, зумовлених соціально-економічними та політичними чинниками. Зокрема, Волинь-Житомирщина у зазначений період була прикордонним регіоном із складною історією етнополітичних трансформацій, що робило її важливим об'єктом для впровадження радянських інституцій та ідеологічного впливу.

Останні дослідження та публікації. Перші узагальнення щодо діяльності МОДР сформувалися в радянський період і мали виразний ідеологічний характер. У працях 1920–1930-х рр. організація розглядалася як важливий інструмент «пролетарського інтернаціоналізму», спрямований на підтримку політичних в'язнів та революційного руху. МОДР інтерпретувалася як масова гуманітарна структура, що діяла під егідою Комінтерну і виконувала не лише благодійні, але й пропагандистські функції. Регіональні аспекти у радянських дослідженнях були представлені переважно в узагальнюючих працях. У 1970–1980-х рр. питання розвитку МОДР в УСРР досліджував Валентин Іваненко. У своїх працях він простежив функціонування українського відділення організації, участь у кампаніях міжнародної солідарності та підтримки робітничого руху в 1930-х рр. та ін. (Свистович, 2008, с. 172, 174).

В сучасній українській історіографії висвітлення діяльності МОДР представлено фрагментарно і тематика досі не дістала належних наукових інтерпретацій, за виключенням окремих досліджень. Становлення та розвиток осередків МОДР на Західній Україні у 1922–1938 рр. розглянув Володимир Місько. Дослідник проаналізував осередки МОДР в рамках ліво-радикального руху та боротьби проти політики польської влади (Місько, 2010; Місько, 2013). Віктор Савченко та Олександр Тригуб дослідили діяльність італійських політемігрантів (комуністів та анархістів) в Одесі, що об'єдналися навколо осередку МОДР у 1920–1930-х рр. (Савченко, Тригуб, 2019). У дослідженні ролі жіноцтва в громадсько-політичному та соціально-культурному житті УСРР 1920-х рр. Олеся Розовик розглянула долученість жінок до функціонування осередків МОДР (Розовик, 2013). При дослідженні міжнародних зв'язків професійних спілок України у 1920–1930-х рр. Захар Вітенко активно звертався до окремих сюжетів щодо діяльності осередків МОДР (Вітенко, 2019). Водночас, попри наявність окремих напрацювань, у сучасній історіографії залишається недостатньо з'ясованою роль осередків МОДР як інструменту ідеологічної мобілізації населення в регіонах, зокрема, й на Волині-Житомирщині.

Метою статті є вивчення осередків Міжнародної організації допомоги борцям революції як інструменту ідеологічної та політичної мобілізації населення Волині-Житомирщини у першій половині 1920-х рр. в контексті радянсько-польського прикордоння.

Методологія, методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять принципи історизму, об'єктивності та системності, що дозволяють розглядати діяльність осередків МОДР у широкому суспільно-політичному контексті з урахуванням специфіки Волинсько-Житомирщини. У статті використано загальнонаукові методи аналізу й синтезу, що дали змогу систематизувати джерельний матеріал і сформулювати узагальнення щодо створення та діяльності осередків організації. Серед спеціальних історичних методів застосовано історико-порівняльний (особливості функціонування МОДР у різних локальних умовах), історико-типологічний (риса і форми діяльності осередків), історико-системний (розгляд організації як складової ширшої системи радянських інституцій). Застосування методів джерелознавчого аналізу та текстології дозволило критично опрацювати публікації періодичних видань (офіційні наративи та способи репрезентації діяльності МОДР), реконструювати смислові акценти їхнього створення. Ключове місце у дослідженні посідає дискурс-аналіз, який застосовано для вивчення мовних і смислових конструкцій: через публічний дискурс простежено образи «борців революції» та «ворогів», моделі солідарності, уявлення про роль організації в умовах прикордоння.

Результати. Початок 1920-х рр. на Волинсько-Житомирщині позначився інтенсивними процесами становлення радянських інституцій, що відбувалося в умовах постреволуційної нестабільності. Важливим чинником, який зумовив активізацію діяльності МОДР у регіоні була його прикордонність із Польщею, що надавало цій території особливого стратегічного значення в контексті ідеологічного протистояння та боротьби за вплив. Саме тут осередки організації виконували не лише функції соціальної допомоги, а й виступали інструментом ідеологічної присутності радянської влади, сприяючи поширенню відповідних наративів серед місцевого населення. Радянська влада активно формувала у суспільних масах засади ідеологічного протиставлення між «польською» Волиною, асоційованою з «старими» порядками Польської держави, і «радянською» Волиною, що мала уособлювати нову політичну реальність, засновану на більшовицьких принципах. Таке протиставлення супроводжувалося ворожим ставленням радянських інституцій до польської державності як політичного противника та до значної частини польського населення як потенційно нелояльного елемента.

Рішення про створення Міжнародної організації допомоги борцям революції ухвалив IV конгрес Комінтерну у 1922 р. Метою організації було налагодження системної підтримки учасників революційних рухів у Європі та світі. МОДР мала національні секції, українську – заснували у 1923 р. Загалом МОДР функціонувала аж до 1947 р. (Вітенко, 2019, с. 146–147).

У 1923–1925 рр. МОДР зазнала стрімкої інституціоналізації та перетворилася на масову організацію як у СРСР, так і за його межами. У СРСР чисельність її членів зростає з 200 тис. у 1923 р. до 3,5 млн наприкінці 1924 р., а станом на травень 1925 р. досягла 4,48 млн (32 792 осередки) (Міжнародна організація, 1925, с. 2; Всесоюзний з'їзд, 1925, с. 2). Соціальна структура засвідчує домінування робітників (39%), селян (22%) і службовців (29%), при цьому 84% членів залишалися безпартійними, частка жінок становила 14% (Всесоюзний з'їзд, 1925, с. 2). На грудень 1924 р. кількість членів МОДР в УСРР становила 650 тис., а в 1925 р. – 900 тис. (Розовик, 2013, с. 118). За кордоном у 1924 р. організація налічувала близько 400 тис. членів, зокрема в Німеччині – близько 250 тис., Франції – 20 тис., Італії – 30 тис., Швейцарії – 4 тис. (Міжнародна організація, 1925, с. 2). Фінансова активність осередків в СРСР зростала: щомісячні надходження у 1924 р. збільшилися з 154 тис. крб у травні до 250 тис. у листопаді, а обсяг матеріальної допомоги зріс із 188 тис. крб у 1923 р. до 839 тис. крб у 1924 р. (Міжнародна організація, 1925, с. 2).

Організаційно-ідеологічні засади діяльності були визначені на Всесоюзній конференції МОДР (Москва, 30 січня 1924 р.) під головуванням Г. Зінов'єва, Л. Троцького та К. Цеткін (По союзним, 1924, с. 2). Ухвалена резолюція закріпила диференційований підхід до соціальних груп: серед робітників акцент робився на інтернаціональній солідарності; серед селян – на ідеї «єдності інтересів трудового селянства» і вигодах світової пролетарської революції; серед молоді – на протидії «білому терору» і фашизму (вказано, що кадри останнього комплектуються «буржуазно-інтелігентною молоддю, заможним студентством»); серед жінок – на допомозі сім'ям політичних в'язнів; окремо передбачалося залучення піонерів, Червоної армії (агітаційно-пропагандистська робота спільно з політичними органами, членські внески мали бути мінімальними) та національних меншин («національне розкріпачення») (Справи Модрівські, 1924, с. 2). Ці настанови були відтворені на регіональному рівні, зокрема під час всеукраїнської конференції МОДР у Харкові (травень 1925 р.), яка мала виразний пропагандистський характер і супроводжувалася участю іноземних представників. На її відкриття 4 травня для пафосу запросили «представника селян-негрів» з США Девіса (вказував, що робітники-негри «вільної демократичної Америки» можуть лише заздрити українському робітництву), члена антифашистської ліги «Вільна Італія» Масаретті та представника польського лівого руху Т. Домбала (після обміну ув'язненими між Польщею та СРСР у 1923 р. виїхав до Радянського Союзу – авт.) (Всеукраїнська конференція, 1925, с. 2).

Регіональний вимір діяльності засвідчує як динамічне зростання, так і організаційні проблеми. У Житомирській окрузі чисельність членів збільшилася з 1648 наприкінці 1924 р. до 4872 у березні 1925 р., однак

осередки в районах залишалися слабо скоординованими (Підсумок, 1924, с. 6; Четверта, 1925, с. 6). У Коростенській окрузі станом на травень 1925 р. діяло 74 осередки (близько 5000 членів) різного типу (По телефону, 1925, с. 4). На Бердичівщині зростання було особливо стрімким – від 700 членів у 1923 р. до 21 850 станом на 1 квітня 1925 р. (274 гуртки), хоча супроводжувалося фінансовими труднощами, зокрема заборгованістю перед окружним відділом (Перша окружна, 1925b, с. 3; В Окрвідділі, 1925, с. 4).

Механізми розширення мережі осередків були тісно пов'язані з партійно-державними структурами. Осередки створювалися за ініціативою партійних, комсомольських чи радянських органів, КНС і реєструвалися за наявності щонайменше п'яти членів (Не забуваймо, 1925, с. 3). Практика масових вступів, зокрема колективних рішень установ, свідчить про значну роль адміністративного чинника, інколи застосовувалося й «право більшості» для повного охоплення працівників. Наприклад, наприкінці 1924 р. 75% службовців губсуду та прокуратури були членами МОДР і на своїх зібраннях ухвалили «втягнути до МОДР всі 100%» працівників (По листам, 1924, с. 7).

Показовим явищем стали масові вступи до організації в сільській місцевості. Наприклад, у квітні 1924 р. в с. Альбинівка Троянівського району селяни та червоноармійці провели свято Паризької комуни. Задля «пошани мучеників комуни», підтримки «ув'язнених борців-революціонерів» та, «вітаючи великий почин МОДР», селянство вирішило колективно вступити в члени МОДР (Моргулев, 1924, с. 4). Аналогічні практики спостерігалися й в інших населених пунктах: у с. Слободище відповідне рішення прийняла сільська рада, а в с. Кам'яний Брід загальні збори селян постановили вступити до організації всім мешканцям (Вересовський, 1924, с. 4; Хилитинський, 1924, с. 4).

Фінансування забезпечувалося через диференційовані членські внески (у 1925 р. ті, хто отримував зарплатню до 15 крб на місяць – сплачували 2 коп. щомісячно; 15-30 крб – 5 коп., 30-50 крб – 10 коп., 50-100 крб – 15 коп., 100 та більше – 20 коп.; селяни, червоноармійці, учні – по 2 коп.) та пожертви, включно з передачею коштовностей. Наприклад, правління губернського відділу МОДР в Житомирі надсилало до виконкому МОДР у травні 1925 р. два золотих годинники, чотири золотих обручки, два срібні портсигари, срібну медаль, срібний годинник та ін. (Ставки, 1925, с. 2; Волинь, 1925, с. 6). Звичайно, питання чи ці коштовності дійсно належали «трудящим», чи як вони були набуті залишаються відкритими.

Вагому роль у функціонуванні МОДР відігравали агітаційно-пропагандистські кампанії, що курувалися відповідними відділами в округах. Вони сприяли як зростанню членства, так і мобілізації ресурсів (Доповідь, 1924, с. 2). Використовувалися різноманітні форми публічної активності: святкові заходи, концерти, театралізовані дійства (на початку

1924 р. в Овручі провели виставу-концерт акторської трупи Ладиженського; за звітом організаторів, було виручено 200 тис. крб, однак, це було зовсім далеким від реальності), а також нестандартні практики на кшталт «показових судів» (зокрема, у Черняхові) із платним входом (Допомагаємо, 1924, с. 4; На користь, 1924, с. 3).

Місцева преса систематично формувала образ «жертв капіталу» та закликала до матеріальної підтримки і вступу до організації, активно залучаючи до пропаганди жінок, молодь і вчителство (категорія, на яку радянська влада періодично покладала чисельні «обов'язки» далекі від професійної діяльності) (Луговиківна, 1924, с. 2; Товариші, 1924, с. 2; Перший окрз'їзд, 1924, с. 2). Наприклад, в лютому 1924 р. газета «Волинський пролетар» опублікувала статтю «Допоможем», в якій робітниць та селянок регіону закликали підтримувати МОДР. Зокрема в ній вказувалося: «Робітники та селяни капіталістичних держав заходу ще не розкували кайдани неволі. Вони невпинно ведуть боротьбу з ворожим урядом ... Напрудження ворогів знов загнало їх в тупик, знову кинуті в брудні тюрми. Цих тюрем – сотні. Вони тягнуться чорною низкою ... Замурованих в них робітників – десятки мільйонів» (Луговиківна, 1924, с. 2). Інституційним підсумком мобілізаційних практик стало запровадження у 1925 р. регулярного Дня МОДР (Дярко, 1925, с. 4).

У регіональній періодиці помітна частка матеріалів, присвячених МОДР, мала характер безпосереднього звернення до читача й виконувала виразну ідеологічно-мобілізаційну функцію, орієнтовану на формування відповідних переконань. Показовою є стаття про МОДР та його завдання у газеті «Селянська біднота» за 24 жовтня 1923 р. Центральним елементом дискурсу є бінарна опозиція «трудящі» – «буржуазія/капітал». Зокрема, через формулювання на кшталт «хто гине по тюрмах та казематах буржуазії» та «опір міжнароднику капіталу» конструється образ ворога як репресивної та нелюдської сили, що легітимізує необхідність боротьби та солідарності. Водночас група «своїх» репрезентується максимально широко, включає «пролетарів, червоноармійців, трудящих селян, молодь, інтелігенцію» (прагнення до універсалізації адресата). Важливою дискурсивною стратегією є апеляція до колективності («наша спільна праця», «широкі трудящі маси»). Застосовується модальність обов'язку, яка трансформує потенційно добровільну діяльність у моральну необхідність («матеріальна допомога – це не є звичайне добродійство – це революційний обов'язок»). Окремо варто відзначити делегітимацію альтернативних форм підтримки («у своїй праці МОДР унікав звертатись за підтримкою до державних установ»), що підсилює автономність і самодостатність революційного руху (Волиняк, 1923, с. 2).

Подібні стратегії простежуються й у статті С. Червоного «Незаможнику, за тобою слово!». Текст структуровано навколо бінарної

опозиції, де «свої» репрезентуються як жертви («пригноблені», «в'язні, яких «катують»), а «чужі» – як репресивна сила («буржуазні уряди», «наймити буржуазії»). Дискурс активно використовує емоційно насичену лексику і образи страждання («нелюдська праця», «щодня катують»), які виконують функцію афективного впливу на читача. Згадка про «IV Конгрес Комуністичного Інтернаціоналу» виконує функцію авторитету, що санкціонує створення МОДР, тоді як перелік кількісних показників політичних ув'язнених (Німеччина – 5000, Італія – 5000, Іспанія – 23 000, Бельгія – 2500, Фінляндія – 2500, Польща – 12 000) створює ефект масштабності проблеми (Червоний, 1923, с. 2).

Місцева преса Волині-Житомирщини систематично формувала негативний образ «панської Польщі». Наприклад, у газеті «Радянська Волинь» (27 лютого 1925 р.) повідомлялося: «Губвідділ МОДР'у одержав лист від ув'язненого з Сідлецької в'язниці. Автор оповіщає про страшні катування в мент арешту. Перші дні його морили голодом у Ломжі, де його катував слідчий, вимагаючи від нього признань, виривав волосся й безжалісно бив. Відділом МОДР'у одержано також підпільну листівку, випущену варшавськими комуністами з протестом проти підлих переслідувань робітників та селян. Листівка перераховує наруги дефензиви й зазначає, що в в'язницях заперто сотні жінок, відірваних від родин та грудних дітей» (У панській Польщі, 1925, с. 1).

У цьому ж ключі агітатори МОДР прямо пов'язували необхідність розбудови осередків із близькістю «шляхетської Польщі», апелюючи до прикордонного становища регіону (Юкельзон, 1925b, с. 3).

Ключовою постаттю в ідеологічному антипольському наративі місцевої преси був С. Ланцюцький (колишній залізничник з м. Перемишля, член Комуністичної партії Польщі, у сеймі разом з Т. Домбалем сформував фракцію комуністів, у 1924 р. заарештований). У серпні 1925 р. робітники Бердичева, члени МОДР, проводили акції протесту проти суду над С. Ланцюцьким, а загальні збори працівників окружного фінансового відділу та Держбанку заявили: «Ми виносимо своє прокляття шляхетським катам і не заспокоїмось до того часу, доки не буде суду над кататами тов. Ланцюцького. Кращою запорукою й ознакою нашої солідарності з ув'язненими борцями за свободу, буде те, що ми як один вступаємо до лав МОДР'у» (Всі, як один, 1925, с. 2). Цього ж місяця на зборах червоноармійців звучало твердження, що «червоноармієць – член МОДР і завжди готовий відстояти інтереси закордонних братів» (Ткач, 1925, с. 2).

Образ С. Ланцюцького в багатьох аспектах був презентабельним для комуністичної пропаганди, зокрема, політик заявляв про колонізаційну політику Польщі у Галичині, полонізацію краю та дискримінацію українського шкільництва (Руда, 2020, с. 15).

Газета «Радянська Волинь» за 4 серпня 1925 р. присвятила першу шпальту публікаціям про суд над С. Ланцюцьким у Варшаві та у світлі цього процесу закликала приєднуватися до МОДР. У статті «Пани хочуть знищити проводиря польських трудящих, тов. Ланцюцького» виділяються три ключові дискурсивні вузли: постать Ланцюцького, образ польської влади та репрезентація суду. Образ С. Ланцюцького вибудовується як героїзований і символічний. Він постає «проводирем», «незломним», що «29 років стоїть у лавах передових борців». Його діяльність описується через метафори сили («його слово важким молотом б'є панів та їхніх посіпак»). Важливим є також прийом прямої мови з виступу Ланцюцького, що підкреслює його пророчий, майже есхатологічний статус («Наближається ваша смерть. Комунізм вас перемаже»). Польська влада в тексті представлена через маркери «пани/панство», «буржуазія» й функціонує як колективний ворог та інструмент насильства. Використання таких слів, як «охоронка», «шипуни», «провокатори», створює атмосферу змови й тотального контролю. Опис судових процесів наповнений лексикою делегітимації («пришили справи», «брехня», «шахрайство», «ганебна робота»). Суд («панські лакеї») постає як знаряддя політичної розправи (Пани, 1925, с. 1).

З ініціативи МОДР у житомирському театрі ім. Т. Шевченка 4 серпня 1925 р. відбувся мітинг протесту проти суду над С. Ланцюцьким. У виступі Глінського вказувалося, що в Польщі «білий терор лютує з нечуваною силою» і держава «намагається знищити проводирів робітничого класу». Мітинг ухвалив резолюцію такого змісту: «Сьогодні польський буржуазний суд приступив до нового, утвореного польською охоронкою процесу проти комуністичного депутата польського сейму т. Ланцюцького. Т. Ланцюцького обвинувачують у тому, що він захищав пекучі інтереси трудящих мас Польщі й, не боючись буржуазної розправи, вказував польським робітникам та селянам певний шлях до визволення ... Ми, робітники та службовці м. Житомира, члени МОДР'у, висловлюємо свій рішучий протест проти мерзенного злочину польської буржуазії та її попіхачів ... Ми вимагаємо, аби т. Ланцюцького було негайно звільнено з буржуазного застінку ... Хай живе комунізм та його кращий представник – т. Ланцюцький» (Проти суду, 1925, с. 2).

У Коростені міська організація МОДР на публічному зібранні 4 серпня 1925 р. провела масовий мітинг на підтримку С. Ланцюцького (близько 5000 учасників – члени МОДР та профспілок, робітники, селяни з навколишніх сіл). У резолюції заявлено протест «проти ганебної й безсоромної розправи, проти варварської політики польського уряду». За пропозицією робітників залізниці С. Ланцюцького навіть було обрано почесним робітником Коростенського залізничного вузла (Протест, 1925, с. 2).

Чергова антипольська акція за участі МОДР відбулася в Житомирі 11 жовтня 1925 р. – демонстрація протесту проти «катувань та знущань над

комсомольцями в Більській тюрмі у Західній Білорусі» (з вимогою звільнення 700 білоруських комсомольців). Цього разу акцент було зміщено на молодь, тому активно долучили комсомол, робітничу молодь, студентство, піонерів й червоноармійців. У резолюції протестувальників вказано: «Більські комсомольці ... Над вами знущаються, вас б'ють, виривають волосся, заганяють голки під нігті, печуть залізом, вливають пляшками гарячу воду в горло, й що сильніша ваша біль, то сильніше гремить наш протест проти польської зграї – дефензиви. Що більші ваші муки, то сильніше зростає наше обурення, наша зненависть до польських катів» (Звільнити, 1925, с. 2). Тема переслідувань білоруських комсомольців, що використовувалася агітаторами та місцевою пресою, сприяла мобілізації молоді на селі. Так, у с. Янушевичі Троянівського району осередок комсомолу під враження від цих повідомлень повністю вступив до МОДР (Бідний, 1925, с. 3).

Осередками МОДР було прийнято рішення брати під свою опіку родини «братів, що нудьгують по в'язницях» польської частини Волині. На початку січня 1925 р. осередок МОДР житомирських комунальників взяв шефство над п'ятьма «полоненими капіталу» з Луцької тюрми (Комунальники, 1925, с. 7). Ініціативу щодо опіки над політв'язненими підтримали осередок при губернському суді та Олевське районне бюро МОДР (Шефство, 1925, с. 7; Поліщук, 1925, с. 4). Шефство над політв'язненими, які перебували у Львівській в'язниці взяв на себе Бердичівський окружний відділ МОДР (Діяльність, 1924, с. 3). Наприкінці квітня 1925 р. пройшла міська конференція МОДР Житомира, яка надіслала телеграму в підшефну Луцьку в'язницю, вказавши: «Визволення робітників і селян з-під шляхецького ярма – не за горами» (Перша міська, 1925, с. 7).

Окрім С. Ланцуцького, в пропаганді місцевих осередків МОДР, польськими борцями революції вказувалися В. Багинський та А. Вечоркевич. Насправді ж вони були лівими радикалами. У Польщі комуністи під впливом вимог Л. Троцького (голови РВРР) посилили диверсії та партизанські акції шляхом терактів. Вибухи організовували на військових та цивільних об'єктах, зокрема, у Варшавському університеті (24 травня 1923 р.). Терактами займався Військовий відділ Компартії Польщі на чолі з офіцерами В. Багинським та А. Вечоркевичем. Їх заарештували за терористичну діяльність та вибух на складах боєприпасів у Варшавській цитаделі (14 жовтня 1923 р.). Спочатку засудили до страти, згодом покарання замінили на 15 років ув'язнення. Радянський Союз та Польща домовилися провести обмін полоненими. Проте, вже в потязі начальник прикордонної експозитури у Стовбцях Й. Мурашко застрелив Багинського та Вечоркевича (Ландер, 2024, с. 262–263).

Втім, справжня діяльність В. Багинського та А. Вечоркевича була невідома громадськості радянської Волині-Житомирщини, тому терористів

прославляли та звеличували. 4 квітня 1925 р. осередок МОДР при Бердичівській залізничній станції влаштував вечір-концерт на якому агітатор Шмідт розповів про вбивство Багинського та Вечоркевича («злочинства шляхецької кривавої Польщі») (Семафоров, 1925а, с. 3). Перша окружна конференція МОДР у Бердичеві (16 квітня 1925 р.) розпочалася з вшанування пам'яті В. Багинського, А. Вечоркевича (їхнє вбивство характеризували як «кривавий вчинок капіталістів Польщі, які тероризуючи трудящих, зробили чимало мерзот») та Ю. Мархлевського (до смерті – голова ЦК МОДР). Прикметно, що до почесних членів президії конференції обрали й С. Ланцуцького (Перша окружна, 1925а, с. 3).

В межах поглиблення протиставлення польської та радянської Волині влада вирішила використати й постать Ю. Мархлевського – голови ЦК МОДР у 1922–1925 рр. На Волині-Житомирщині під час політики коренізації у 1925 р. було створено Довбишанський польський національний район, який перейменували у Мархлевський, а центр району – Довбиш наступного року отримав нову назву – Мархлевськ.

Діяльність осередків МОДР на Волині-Житомирщині у 1924–1925 рр. супроводжувалася системними проблемами: слабкою організацією, нерегулярними фінансовими надходженнями та формальним членством. Попри збори коштів, значна частина осередків існувала лише номінально, а ідейно-пропагандистська робота в них була майже відсутньою.

У січні 1924 р. газета «Волинський пролетар» повідомляла, що кампанія допомоги борцям революції триває понад три місяці, однак жоден міськрайком чи окружком не звітував про результати. У статті «Пора відзвітуватися» зазначалося: «Ми досі не знаємо скільки у нас членів «МОДР» в губернії ... Скільки нами зібрано поза містом [Житомир] один Аллах відає. Бо в нас є підстави думати, що самі округи про це нічого не знають» (Пора, 1924, с. 3).

Фінансова дисципліна залишалася слабкою і впродовж року. У липні 1924 р. надходження в Коростенській окрузі «застопорилися», тоді як у Житомирській справи перебували «на точці замерзання» й округа «продовжувала плестися в хвості». За дев'ять місяців роботи тут не вдалося зібрати навіть 500 крб, а загалом губернське відділення МОДР отримувало лише 5-10 крб на день (Справи, 1924, с. 3).

Проблеми мали не лише фінансовий, а й організаційний характер. Наприклад, Олевське районне бюро МОДР у першій половині 1924 р. фактично не діяло, хоча формально до організації входило до 90% членів спілок (МОДР на селі, 1925, с. 6).

Критика стану організації посилювалася наприкінці 1924 р. Дописувач газети «Голос праці» наголошував, що більшість осередків Бердичівської округи існують лише «на папері», не проводять зборів і обмежуються збором внесків: «Ніякої роботи внутрішнього життя не видно. Загальні збори не

відбуваються, бюро осередку не обрано, не ведеться систематичної пропаганди й т.п. ... Мало хто з паперових членів МОДР'у як слід визнається в організаційних питаннях і часто й у завданнях організації. Навіть поступлення членських внесків шкутильгає. По деяких районах і знаку не видно, що там існує організація МОДР'у» (Заячківський, 1924, с. 1).

Подібні оцінки містила і газета «Радянська Волинь», де зазначалося, що в містах діяльність МОДР зводиться до автоматичних відрахувань, а на селі сприймається як додатковий податок (До тижня, 1924, с. 1).

Попри це, загальні фінансові результати виглядали відносно значними: за 1923–1924 рр. було зібрано понад 22 тис. крб. Однак, як підкреслював А. Юкельзон, ця діяльність не мала системного характеру: «Планового характеру праця МОДР у в нашій губернії ще не набула. Наслідком безплановості явилось те, що більшість нашої праці зводиться до підшукування матеріальних коштів ... На селі МОДР, лагідно висловлюючись, дуже мало прищепив собі працю МОДР'у» (Юкельзон, 1925а, с. 2).

Особливо складною була ситуація в сільській місцевості. Доволі типову ситуацію подано в статті «Підбадьорили» у газеті «Голос праці» за 26 лютого 1925 р. щодо с. Огіївка Ружинського району: «Ухвалили якось наші незаможники підбадьорити закордонних революціонерів, для чого всім вступити в члени МОДР'у ... Як поросходились наші незаможники, то й загрузли в повсякденщині. Відчепіться, мовляли, з своєю МОДР'ою. Грошей, хліба немає, а він тобі МОДР'ою голову морочить» (Підбадьорили, 1925, с. 3).

У 1925 р. було вжито заходів для активізації діяльності організації. Зокрема, проведено перереєстрацію членів, яка виявила пасивність більшості: наприклад, із 64 осередків (близько 10 000 членів) у Житомирі лише три мали гуртки вивчення революційного руху, а інші майже не функціонували (Мефедова, 1925, с. 3). Аналогічні проблеми фіксувалися і в Бердичеві, де перевірки виявили застій у роботі осередків, слабку звітність і фінансові порушення. Попередній секретар окружного правління Б. Йофе навіть втік з міста через виявлену нестачу коштів у розмірі 600 крб (Семафоров, 1925b, с. 3).

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що осередки МОДР на Волині-Житомирщині у першій половині 1920-х рр. були важливим елементом радянської громадсько-політичної системи, а діяльність організації поєднувала гуманітарні функції з ідеологічною роботою. Формально спрямована на допомогу «борцям революції», МОДР фактично виконувала роль засобу мобілізації населення, поширення радянських цінностей та формування лояльності до режиму. Особливе значення для функціонування осередків МОДР у регіоні мав його прикордонний характер і складна етнополітична структура. Значна присутність польського населення та безпосередня близькість до Польської держави зумовлювали

підвищену увагу радянської влади до ідеологічного контролю над регіоном. У цьому контексті відбувалося формування опозиційної дихотомії «радянська» Волинь – «польська» Волинь, у межах якої остання асоціювалася з потенційною загрозою та альтернативним політичним впливом. Пропаганда організації базувалася на наративах про «білий терор» і зовнішню загрозу, що виправдовувало міжнародну солідарність і підсилювало образ ворога, зокрема, радянський проєкт подавався як визвольний, а польська держава – як репресивна. Дискурс-аналіз матеріалів МОДР дозволив виявити наявність агресивних та радикальних інтерпретацій, у межах яких польські комуністи, радикали, терористичні елементи подавалися як «борці революції», при цьому замовчувалися або суттєво спрощувалися обставини їхньої політичної діяльності та конфліктів із польською державною владою.

Подяка. Автор висловлює вдячність членам редакційної колегії журналу та рецензентам за конструктивні зауваження, побажання та консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автор не отримував фінансової підтримки для проведення дослідження та публікації цієї статті.

Джерела та література

- Бідний, І.** (1925). Вступили до МОДР'у. *Радянська Волинь*, 352 (9 жовтня), 3.
В Окрвідділі МОДР'у. (1925). *Голос праці*, 973 (19 травня), 4.
- Вересовський,** (1924). С. Кам'яний Брід (Фасовського району). *Волинський пролетар*, 20 (25 січня), 4.
- Вітенко, З. Р.** (2019). Міжнародні зв'язки профспілок України у 20-х – 30-х рр. ХХ ст. Дис. канд. іст. наук, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 247 с.
- Волинь допомагає політв'язним. (1925). *Радянська Волинь*, 227 (9 травня), 6.
- Волиняк.** (1923). Що таке «МОПР» та які його завдання? *Селянська біднота*, 322 (24 жовтня), 2.
- Всесоюзний з'їзд МОДР'у. (1925). *Радянська Волинь*, 235 (19 травня), 2.
- Всеукраїнська конференція МОДР'у. Привітання закордонних товаришів. (1925). *Радянська Волинь*, 227 (9 травня), 2.
- Всі, як один – до лав МОДР'у. (1925). *Радянський шлях*, 1040 (6 серпня), 2.
- Діяльність Бердичівського МОДР'у. (1924). *Голос праці*, 665 (1 травня), 3.
- До тижня МОДР'у. (1924). *Радянська Волинь*, 296 (30 грудня), 1.
- Доповідь Коростенського агітпропвідділу. (1924). *Волинський пролетар*, 71 (28 березня), 2.
- Допомагаємо борцям революції. (1924). *Волинський пролетар*, 8 (10 січня), 4.
- Дярко.** (1925). До 1-го Дня МОДР'у на Бердичівщині. *Радянський шлях*, 1038 (4 серпня), 4.
- Заячківський.** (1924). До тижня МОДР'у. *Голос праці*, 860 (25 грудня), 1.

Звільнити 700 білоруських комсомольців, вимагає робітничо-селянська молодь м. Житомира. (1925). *Радянська Волинь*, 354 (14 жовтня), 2.

Комунальники обнімають шефство над 5 ув'язненими Луцької в'язниці. (1925). *Радянська Волинь*, 134 (13 січня), 7.

Ландер, І. Й. (2024). Війни в лабіринтах. Історія спеціальних служб. 1919–1930. Харків: Фоліо, 589 с.

Луговиківна. (1924). Допоможем. *Волинський пролетар*, 40 (17 лютого), 2.

Мефедова, Ф. (1925). До перересстрації міської організації МОДР'у. *Радянська Волинь*, 357 (21 жовтня), 3.

Міжнародна організація допомоги борцям революції в цифрах за 1924 рік. (1925). *Радянська Волинь*, 129 (6 січня), 2.

Місько, В. В. (2010). Діяльність міжнародної організації допомоги революціонерам у Західній Україні (1922–1938 рр.). *Вісник Черкаського університету. Історичні науки*, 192, 78–84.

Місько, В. В. (2013). Політична діяльність ліворадикальних організацій у Тернопільському воєводстві (друга половина 1930-х рр.). *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Історія, міжнародні відносини*, 11, 41–52.

МОДР на селі. Як працює райбюро Олевське. (1925). *Радянська Волинь*, 168 (22 лютого), 6.

Моргулев. (1924). У підшефному селі. *Волинський пролетар*, 78 (5 квітня), 4.

На користь МОДР'у. (1924). *Волинський пролетар*, 92 (22 квітня), 3. [російською мовою].

Не забуваймо в'язнів-революціонерів Заходу. Утворюймо осередки МОДР'у. (1925). *Радянська Волинь*, 305 (11 серпня), 3.

Пани хочуть знищити проводиря польських трудящих, тов. Ланцуцького. (1925). *Радянська Волинь*, 300 (4 серпня), 1.

Перша міська конференція МОДР'у міста Житомира. (1925). *Радянська Волинь*, 218 (26 квітня), 7.

Перша окружна конференція МОДР'у. (1925а). *Голос праці*, 950 (18 квітня), 3.

Перша окружна конференція МОДР'у. (1925б). *Голос праці*, 954 (25 квітня), 3.

Перший окрз'їзд учительства. (1924). *Голос праці*, 853 (17 грудня), 2.

Підбадьорили. (1925). *Голос праці*, 908 (26 лютого), 3.

Підсумок з роботи МОДР'у. (1924). *Радянська Волинь*, 284 (13 грудня), 6.

По листам робітників. (1924). *Радянська Волинь*, 289 (19 грудня), 7.

По союзним республікам. (1924). *Пролетарська правда*, 739 (1 лютого), 2. [російською мовою].

По телефону з округ. Коростень. (1925). *Радянська Волинь*, 250 (5 червня), 4.

Поліщук. (1925). На Олевщині мало селян – членів МОДРу. *Радянська Волинь*, 155 (7 лютого), 4.

Пора відзвітуватися. (1924). *Волинський пролетар*, 18 (22 січня), 3. [російською мовою].

Протест коростенців. (1925). *Радянська Волинь*, 302 (6 серпня), 2.

Проти суду над т. Ланцуцьким. Мітинг протесту в Житомирі. (1925). *Радянська Волинь*, 302 (6 серпня), 2.

Розовик, О. Д. (2013). Жінки в громадсько-політичному та соціально-культурному житті УСРР (1920-ті роки). Дис. канд. іст. наук, Київський національний університет імені Т. Шевченка, 255 с.

Руда, О. В. (2020). Освітнє питання в діяльності єврейських парламентарів у Законодавчому сеймі Польської держави (1919–1922). *Новітня доба*, 8, 3–18. <https://doi.org/10.33402/nd.2020-8-3-18>

Савченко, В. А., Тригуб, О. П. (2019). «Італійське кубло»: Секретні співробітники ДПУ з одеського «Клубу іноземних моряків». *Сторінки історії*, 48, 118–134. <https://doi.org/10.20535/2307-5244.48.2019.176386>

Свистович, С. М. (2008). Радянська історіографічна парадигма дослідження історії громадських об'єднань України у 20–30-х роках ХХ ст. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*, 2, 171–178.

Семафоров. (1925a). Залізничники Модр'у. *Голос праці*, 948 (16 квітня), 3.

Семафоров. (1925b). Перша конференція міських осередків МОДР'у. *Радянський шлях*, 1021 (15 липня), 3.

Справи Модрівські. (1924). *Волинський пролетар*, 158 (15 липня), 3. [російською мовою].

Справи Модрівські. Методи праці МОДР'у в СРСР. (1924). *Волинський пролетар*, 156 (12 липня), 2. [російською мовою].

Ставки членських внесків по МОДР'у на 1925 рік. (1925). *Радянська Волинь*, 129 (6 січня), 2.

Ткач. (1925). Червоноармійці артдиву протестують. *Радянський шлях*, 1040 (6 серпня), 2.

Товариші, організуйте допомогу в'язням капіталу. (1924). *Волинський пролетар*, 61 (14 березня), 2. [російською мовою].

У панській Польщі. (1925). *Радянська Волинь*, 172 (27 лютого), 1.

Хилитинський. (1924). Слободишинська сільрада – вступає до товариства. *Радянська Волинь*, 239 (19 жовтня), 4.

Червоний, С. (1923). Незаможнику, за тобою слово! *Селянська біднота*, 322 (24 жовтня), 2.

Четверта Житомирська окружна партконференція. (1925). *Радянська Волинь*, 198 (1 квітня), 6.

Шефство над політв'язнями. (1925). *Радянська Волинь*, 136 (15 січня), 7.

Юкельзон, А. (1925a). Волинська організація МОДР'у. *Радянська Волинь*, 129 (6 січня), 2.

Юкельзон, А. (1925b). Не забуваймо в'язнів-революціонерів. Утворюймо осередки «МОДР'у». *Радянська Волинь*, 297 (31 липня), 3.

References

Bidnyi, I. (1925). Vstupyly do MODRu [Joined the MODR]. *Radianska Volyn*, 352 (October 9), 3. [in Ukrainian].

V Okrviddili MODRu [In the MODR Regional Department]. (1925). *Holos pratsi*, 973 (May 19), 4. [in Ukrainian].

Veresovskyi. (1924). S. Kamianyi Brid (Fasovskoho raionu) [Village of Kamiany Brid (Fasovsky district)]. *Volynskiy proletar*, 20 (January 25), 4. [in Ukrainian].

Vitenko, Z. R. (2019). Mizhnarodni zviazky profspilok Ukrainy u 20-kh – 30-kh rr. XX st. [International relations of trade unions of Ukraine in the 20-ies–30-ies of the XX

century.]. Dys. kand. ist. nauk, Natsionalnyi pedahohichniy universytet imeni M. P. Drahomanova, 247 s. [in Ukrainian].

Volyn dopomahaie polituviaznenym [Volyn helps political prisoners]. (1925). *Radianska Volyn*, 227 (May 9), 6. [in Ukrainian].

Volyniak. (1923). Shcho take «MOPR» ta yaki yoho zavdannia? [What is «MOPR» and what are its tasks?]. *Selianska bidnota*, 322 (October 24), 2. [in Ukrainian].

Vsesoiuznyi zizd MODRu [All-Union Congress of the MODR]. (1925). *Radianska Volyn*, 235 (May 19), 2. [in Ukrainian].

Vseukrainska konferentsiia MODRu. Pryvitannia zakordonnykh tovaryshiv [All-Ukrainian MODR Conference. Greetings from foreign comrades]. (1925). *Radianska Volyn*, 227 (May 9), 2. [in Ukrainian].

Vsi, yak odyn – do lav MODRu [All as one – to the ranks of the MODR]. (1925). *Radianskyi shliakh*, 1040 (August 6), 2. [in Ukrainian].

Diialnist Berdychivskoho MODRu [Activities of the Berdychiv MODR]. (1924). *Holos pratsi*, 665 (May 1), 3. [in Ukrainian].

Do tyzhnia MODRu [Until the week of MODR]. (1924). *Radianska Volyn*, 296 (December 30), 1. [in Ukrainian].

Dopovid Korostenskoho ahitpropviddilulu [Report of the Korosten propaganda department]. (1924). *Volynskyi proletar*, 71 (March 28), 2. [in Ukrainian].

Dopomahaiemo bortsiam revoliutsii [We help the fighters of the revolution]. (1924). *Volynskyi proletar*, 8 (January 10), 4. [in Ukrainian].

Diarko. (1925). Do 1-ho Dnia MODRu na Berdychivshchyni [To the 1st Day of MODR in the Berdychiv region]. *Radianskyi shliakh*, 1038 (August 4), 4. [in Ukrainian].

Zaiachkivskyi. (1924). Do tyzhnia MODRu [Until the week of MODR]. *Holos pratsi*, 860 (December 25), 1. [in Ukrainian].

Zvilnyty 700 biloruskykh komsomoltsiv, vymahaie robitnycho-selianska molod m. Zhytomyra [The worker-peasant youth of Zhytomyr demand the release of 700 Belarusian Komsomol members]. (1925). *Radianska Volyn*, 354 (October 14), 2. [in Ukrainian].

Komunalnyky obnimaiut shefstvo nad 5 uviaznenymy Lutskoi viaznytsi [Municipal workers take care of 5 prisoners in Lutsk prison]. (1925). *Radianska Volyn*, 134 (January 13), 7. [in Ukrainian].

Lander, I. Y. (2024). Viiny v labiryntakh. Istoriiia spetsialnykh sluzhb. 1919–1930 [Wars in the Labyrinths. History of Special Services. 1919–1930]. Kharkiv: Folio, 589 s. [in Ukrainian].

Luhovykivna. (1924). Dopomozhem [We will help]. *Volynskyi proletar*, 40 (February 17), 2. [in Ukrainian].

Mefedova, F. (1925). Do pereieistratsii miskoi orhanizatsii MODRu [Before the re-registration of the city organization MODR]. *Radianska Volyn*, 357 (October 21), 3. [in Ukrainian].

Mizhnarodna orhanizatsiia dopomohy bortsiam revoliutsii v tsyfrakh za 1924 rik [International Organization for Aid to Revolutionary Fighters in Figures for 1924]. (1925). *Radianska Volyn*, 129 (January 6), 2. [in Ukrainian].

Misko, V. V. (2010). Diialnist mizhnarodnoi orhanizatsii dopomohy revoliutsioneram u Zakhidnii Ukraini (1922–1938 rr.) [The Activity of the International

Organization for Aid to Revolutionaries in Western Ukraine (1922–1938)]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Istorychni nauky*, 192, 78–84. [in Ukrainian].

Misko, V. V. (2013). Politychna diialnist livoradykalnykh orhanizatsii u Ternopilskomu voievodstvi (druga polovyna 1930-kh rr.) [Political activities of left organizations in Ternopil province (second half of the 1930s)]. *Ukraina-Yevropa-Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Istorïia, mizhnarodni vidnosyny*, 11, 41–52. [in Ukrainian].

MODR na seli. Yak pratsiue raibiuro Olevske [MODR in the village. How the Olevske district bureau works]. (1925). *Radianska Volyn*, 168 (February 22), 6. [in Ukrainian].

Morhulev. (1924). U pidshefnomu seli [In the ward village]. *Volynskiy proletar*, 78 (April 5), 4. [in Ukrainian].

Na koryst MODRu [In favor of MODR]. (1924). *Volynskiy proletar*, 92 (April 22), 3. [in Russian].

Ne zabuvaimo viazniv-revoliutsioneriv Zakhodu. Utvoriuimo oseredky MODRu [Let's not forget the revolutionary prisoners of the West. Let's form MODR cells]. (1925). *Radianska Volyn*, 305 (August 11), 3. [in Ukrainian].

Pany khochut znyshchyty provodyria polskykh trudiashchykh, tov. Lantsutskoho [The gentlemen want to destroy the leader of the Polish workers, Comrade Lancutsky]. (1925). *Radianska Volyn*, 300 (August 4), 1. [in Ukrainian].

Persha miska konferentsiia MODRu mista Zhytomyra [The first city conference of the MODR of the city of Zhytomyr]. (1925). *Radianska Volyn*, 218 (April 26), 7. [in Ukrainian].

Persha okruzhna konferentsiia MODRu [The first district conference of the MODR]. (1925a). *Holos pratsi*, 950 (April 18), 3. [in Ukrainian].

Persha okruzhna konferentsiia MODRu [The first district conference of the MODR]. (1925b). *Holos pratsi*, 954 (April 25), 3. [in Ukrainian].

Pershyy okrzidz uchytelstva [The First District Teachers' Congress]. (1924). *Holos pratsi*, 853 (December 17), 2. [in Ukrainian].

Pidbadoryly [Encouraged]. (1925). *Holos pratsi*, 908 (February 26), 3. [in Ukrainian].

Pidsumok z roboty MODRu [Summary of the MODR work]. (1924). *Radianska Volyn*, 284 (December 13), 6. [in Ukrainian].

Po lystam robotnykiv [According to workers' letters]. (1924). *Radianska Volyn*, 289 (December 19), 7. [in Ukrainian].

Po soiuzyznym respublikam [By Union Republics]. (1924). *Proletarska pravda*, 739 (February 1), 2. [in Russian].

Po telefonu z okruh. Korosten [By phone from districts. Korosten]. (1925). *Radianska Volyn*, 250 (June 5), 4. [in Ukrainian].

Polishchuk. (1925). Na Olevshchyni malo selian – chleniv MODRu [There are few peasants in the Olevsk region who are members of the MODR]. *Radianska Volyn*, 155 (February 7), 4. [in Ukrainian].

Pora vidzvituvatsia [It's time to report]. (1924). *Volynskiy proletar*, 18 (January 22), 3. [in Russian].

Protest korostentsiv [Protest of Korosten residents]. (1925). *Radianska Volyn*, 302 (August 6), 2. [in Ukrainian].

Proty sudu nad t. Lantsutskym. Mitynh protestu v Zhytomyri [Against the trial of comrade Lantsutsky. Protest rally in Zhytomyr]. (1925). *Radianska Volyn*, 302 (August 6), 2. [in Ukrainian].

Rozovyk, O. D. (2013). Zhinky v hromadsko-politychnomu ta sotsialno-kulturnomu zhytti USRR (1920-ti roky) [Women in the public, political, and socio-cultural life of the Ukrainian SSR (1920s)]. Dys. kand. ist. nauk, Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni T. Shevchenka, 255 s. [in Ukrainian].

Ruda, O. V. (2020). Osvitnie pytannia v diialnosti yevreyskykh parlamentariv u Zakonodavchomu seimi Polskoi derzhavy (1919–1922) [Educational issue in the activities of Jewish parliamentarians in the Legislative Sejm of the Polish State (1919–1922)]. *Novitnia doba*, 8, 3–18. <https://doi.org/10.33402/nd.2020-8-3-18> [in Ukrainian].

Savchenko, V. A., Tryhub, O. P. (2019). «Italiiske kublo»: Sekretni spivrobitnyky DPU z odeskoho «Klubu inozemnykh moriakiv» [«Italian Cove»: Secret State Political Authority Agents from Odessa's «Club of Foreign Sailors»]. *Storinky istorii*, 48, 118–134. <https://doi.org/10.20535/2307-5244.48.2019.176386> [in Ukrainian].

Svystovych, S. M. (2008). Radianska istoriohrafichna paradyhma doslidzhennia istorii hromadskykh obiednan Ukrainy u 20–30-kh rokakh XX st. [Soviet historiographic paradigm of research into the history of public associations in Ukraine in the 1920s and 1930s.]. *Visnyk Akademii pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turyzmu*, 2, 171–178. [in Ukrainian].

Semaforov. (1925a). Zaliznychnyky Modru [Railway workers for MODR]. *Holos pratsi*, 948 (April 16), 3. [in Ukrainian].

Semaforov. (1925b). Persha konferentsiia miskykh oseredkiv MODRu [The first conference of city branches of MODR]. *Radianskyi shliakh*, 1021 (July 15), 3. [in Ukrainian].

Spravy Modrivski [MODR Affairs]. (1924). *Volynskiy proletar*, 158 (July 15), 3. [in Russian].

Spravy Modrivski. Metody pratsi MODRu v SRSR [MODR Affairs. Working methods of the MODR in the USSR]. (1924). *Volynskiy proletar*, 156 (July 12), 2. [in Russian].

Stavky chlenskykh vneskiv po MODRu na 1925 rik [Membership fee rates for the MODR for 1925]. (1925). *Radianska Volyn*, 129 (January 6), 2. [in Ukrainian].

Tkach. (1925). Chervonoarmiitsi artdyvu protestuiut [Red Army soldiers of the Artillery Division protest]. *Radianskyi shliakh*, 1040 (August 6), 2. [in Ukrainian].

Tovaryshi, orhanizuite dopomohu viazniam kapitalu [Comrades, organize assistance to prisoners of capital]. (1924). *Volynskiy proletar*, 61 (March 14), 2. [in Russian].

U panskii Polshchi [In lordly Poland]. (1925). *Radianska Volyn*, 172 (February 27), 1. [in Ukrainian].

Khylytynskiy. (1924). Slobodyshchynska silrada – vstupaie do tovarystva [Slobodyshche Village Council – joins the association]. *Radianska Volyn*, 239 (October 19), 4. [in Ukrainian].

Chervonyi, S. (1923). Nezamozhnyku, za toboiu slovo! [Poor fellow, your word is mine!]. *Selianska bidnota*, 322 (October 24), 2. [in Ukrainian].

Chetverta Zhytomyrska okruzhna partkonferentsiia [Fourth Zhytomyr District Party Conference]. (1925). *Radianska Volyn*, 198 (April 1), 6. [in Ukrainian].

Shefstvo nad polituviaznyenyi [Patronage of political prisoners]. (1925). *Radianska Volyn*, 136 (January 15), 7. [in Ukrainian].

Yukelzon, A. (1925a). Volynska orhanizatsiia MODRu [Volyn organization of MODR]. *Radianska Volyn*, 129 (January 6), 2. [in Ukrainian].

Yukelzon, A. (1925b). Ne zabuvaimo viazniv-revoliutsioneriv. Utvoriuimo osередky «MODRU» [Let's not forget the revolutionary prisoners. Let's form «MODR» cells]. *Radianska Volyn*, 297 (July 31), 3. [in Ukrainian].

Sychevsky A. IDEOLOGICAL MOBILIZATION OF THE POPULATION IN THE SOVIET-POLISH BORDER: INSTITUTIONAL DEPLOYMENT OF THE IOAR IN VOLYN-ZHYTOMYR REGION AS A POLITICAL INSTRUMENT (FIRST HALF OF THE 1920S)

Abstract

The purpose of the article is to study the activities of the centers of the International Organization for Assistance to Fighters of the Revolution (IOAR) as a tool for ideological mobilization of the population of the Volyn-Zhytomyr region in the first half of the 1920s, as well as to identify their role in the conditions of the Soviet-Polish border region. **The methodological basis of the study** is the principles of historicism, objectivity and systematicity, as well as general scientific (analysis, synthesis) and special historical methods (historical-comparative, historical-typological, historical-systemic). The source base consists of materials from periodicals, processed using the methods of source analysis, textology and discourse analysis, which allowed us to identify the features of the representation of the organization's activities and its ideological functions. **The scientific novelty** lies in the comprehensive analysis of the activities of the IOAR cells in the border region and the identification of their role as a tool of ideological mobilization and Sovietization. For the first time, the features of the formation of the organization's public image have been established on the basis of periodic sources, in particular the presence of aggressive and radical narratives and the politicized presentation of the Polish revolutionary movement. **Conclusions.** The activities of the IOAR cells in the region combined assistance to members of left-wing organizations and ideological functions, contributing to the integration of the population into the Soviet system. The conditions of the border region led to the formation of a confrontational discourse regarding «Polish» and «Soviet» Volhynia. Propaganda actively used narratives about the «white terror», the image of the Red Army as a punitive and liberation instrument, and politicized interpretations of the Polish revolutionary movement.

Keywords: International Organization for Assistance to Fighters of the Revolution, Volyn-Zhytomyr Region, political prisoners, Stanislav Lantsutsky, border regions, Sovietization, ideology, confrontation.

Syczewski A. MOBILIZACJA IDEOLOGICZNA LUDNOŚCI NA POGRANICZU POLSKO-RADZIECKIM: INSTYTUCJONALNE ROZMIESZCZENIE MOPR NA OBWODZIE WOŁYŃSKO-ŻYTOMIERSKIM JAKO INSTRUMENTU POLITYCZNEGO (PIERWSZA POŁOWA LAT 20. XX W.)

Streszczenie

Celem artykułu jest zbadanie działalności ośrodków Międzynarodowej Organizacji Pomocy Bojownikom Rewolucyjnym (MOPR) jako narzędzia mobilizacji ideologicznej

ludności obwodu wołyńsko-żytomierskiego w pierwszej połowie lat 20. XX wieku, a także określenie ich roli w warunkach pogranicza radziecko-polskiego. **Podstawą metodologiczną badania** są zasady historyzmu, obiektywizmu i systematyczności, a także ogólne metody naukowe (analiza, synteza) i szczegółowe metody historyczne (historyczno-porównawcza, historyczno-typologiczna, historyczno-systemowa). Bazę źródłową stanowią materiały z czasopism, opracowane metodami analizy źródeł, tekstologii i analizy dyskursu, co pozwoliło na identyfikację cech reprezentacji działalności organizacji i jej funkcji ideologicznych. **Nowością naukową** jest kompleksowa analiza działalności ośrodków MOPR na pograniczu oraz identyfikacja ich roli jako narzędzia mobilizacji ideologicznej i sowietyzacji. Po raz pierwszy na podstawie źródeł periodycznych określono cechy kształtowania się wizerunku publicznego organizacji, w szczególności obecność narracji agresywnych i radykalnych oraz upolitycznienie polskiego ruchu rewolucyjnego. **Wnioski.** Działalność ośrodków MOPR w regionie łączyła pomoc członkom organizacji lewicowych z funkcjami ideologicznymi, przyczyniając się do integracji ludności z systemem sowieckim. Warunki panujące na pograniczu doprowadziły do ukształtowania się dyskursu konfrontacyjnego dotyczącego «polskiego» i «sowieckiego» Wołynia. Propaganda aktywnie wykorzystywała narracje o «białym terrorze», wizerunek Armii Czerwonej jako narzędzia karnego i wyzwolenczego oraz upolitycznione interpretacje polskiego ruchu rewolucyjnego.

Słowa kluczowe: Międzynarodowa Organizacja Pomocy Bojownikom Rewolucyjnym, obwód żytomierski, więźniowie polityczni, Stanisław Łańcucki, regiony przygraniczne, sowietyzacja, ideologia, konfrontacja.

Статтю надіслано до редколегії 10.03.2026 р.
Статтю рекомендовано до друку 11.04.2026 р.